

การปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ :

กรณีศึกษาชุมชนในภาคตะวันออกของไทย

Best Practice in Low Carbon Tourism Management:

Communities in Eastern Part of Thailand

♦ ชاکริต อ่องทูน

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Chakrit Ongthun

Ph.D. Students, Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University,

E-mail: aon_chakrit@hotmail.com

♦ นรินทร์ สังข์รักษา

รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Narin Sungrugsa

Associate Professor Ed.D., Community Management, Faculty of Management Science,

Silpakorn University, E-mail: narin_324349@yahoo.com

Abstract

The concept of low carbon tourism in the communities of eastern part of Thailand is given to preserve their "home" to have a good natural and sustainable. It is a source of campaign and initiative to diversify carbon dioxide emissions. This academic article focuses on the best practice. Based on the synthesis of information on low carbon tourism management in the area of outstanding performance. The authorities have adopted a guideline for best practices in managing their own low-carbon tourism. The study area of Koh Mak and Ban Nam Chiao due to the both areas are successful for low carbon tourism. The synthesis of best practices in low carbon tourism management includes: low carbon communities, low carbon tourism, low carbon accommodation, low carbon gastronomy, low carbon activity and low carbon transportation. Low carbon management processes are holistic plan, mindset and service. Moreover, factors affecting success in low carbon tourism management internal factors are leadership and community have been involved in the development and external factors is network.

Keywords: low carbon tourism, best practice, community in eastern

บทคัดย่อ

แนวคิดที่มุ่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Destination) ของชุมชนในภาคตะวันออก ของประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการรักษาเสมือน “บ้าน” ของตนให้มีสภาพธรรมชาติที่ดีอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นที่มาของการรณรงค์และริเริ่มโครงการหลากหลายเพื่อลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อม บทความวิชาการนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) จากการสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำของพื้นที่ที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับ เพื่อให้หน่วยงานอื่นได้นำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ดีที่สุดของตนเองในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ โดยเลือกศึกษาพื้นที่เกาะหมากและชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว เนื่องจากทั้ง 2 พื้นที่เป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ ผลการสังเคราะห์วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำประกอบด้วย องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ คือ ชุมชนคาร์บอนต่ำ แหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ ที่พักคาร์บอนต่ำ อาหารคาร์บอนต่ำ กิจกรรมคาร์บอนต่ำ และขนส่งคาร์บอนต่ำ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ คือ แผนขับเคลื่อน จิตสำนึก และการบริการ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ ปัจจัยภายในคือผู้นำและคนในชุมชนร่วมมือพัฒนา และปัจจัยภายนอกคือ ภาครัฐเครือข่าย

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ ชุมชนในภาคตะวันออก

บทนำ

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันพบว่า หลายพื้นที่ทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สร้างความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยวอดนิมมมากมาย พลาดโอกาสในการค้นพบความงดงามและประสบการณ์อันตื่นตะลึงไปจากนักท่องเที่ยวผู้เฝ้าหาอิสระแห่งการเดินทาง ความเสียหายดังกล่าวเกิดขึ้นหลายรูปแบบ เช่น อุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้น ปริมาณน้ำฝนมากขึ้นบางพื้นที่ประสบอุทกภัย บางแห่งเกิดภัยแล้งยาวนาน เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะกายภาพทางภูมิศาสตร์ที่เห็นเด่นชัด นักท่องเที่ยวทั่วโลกตระหนักดีถึงภัยธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างกว้างขวาง ทั้งเผยแพร่ผ่านสื่อและแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ดังนั้น ความพยายามในการบรรเทาหรือชะลอการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change Mitigation) จึงเป็นความพยายามอันยิ่งใหญ่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคนี้ แนวโน้มการพัฒนาสินค้าและการสื่อสารการตลาดการท่องเที่ยวในอนาคตจะผสมผสานแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยนำเสนอภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือเป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศเพิ่มมากขึ้น ในบางประเทศคู่ค้าทางธุรกิจอาจจะต้องแสดงใบประกาศนียบัตร หรือเอกสารรับรองการผ่านเกณฑ์การตรวจสอบสมบัติของสินค้าหรือบริการทางการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสภาพภูมิอากาศ (Certified Climate Friendly Tourism Product) (DASTA, 2012) การท่องเที่ยวเพื่อลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกจึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้หลายประเทศทั่วโลกพยายามปรับตัว มุ่งเน้นการประหยัดพลังงานมากขึ้น โดย

เลือกใช้พลังงานทดแทนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และเกิดเป็นความตระหนักร่วมกันของภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่จะลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศอันจะส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน ขณะเดียวกันเป็นผลดีต่อคุณภาพชีวิตของมวลมนุษยชาติและผลต่อการรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อความยั่งยืนควบคู่กันไป ปัจจุบันหลายประเทศที่เป็นเมืองท่องเที่ยวทั่วโลก ได้วางแนวทางการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเมืองสู่การเป็น "เมืองคาร์บอนต่ำ" (Svetasreni Suraphon, 2012) นับเป็นการสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยยังจำเป็นต้องสร้างการรับรู้ ทำความเข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบจากการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคบริการการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและแสวงหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากยิ่งขึ้น ด้วยการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (DASTA, 2015)

พื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ โดยเฉพาะแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยว เช่น น้ำตก ชายหาด ป่าบก ป่าชายเลน แหล่งปะการัง และเกาะต่าง ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ สร้างรายได้แก่ประชาชนในพื้นที่และในประเทศ พื้นที่ตำบลเกาะหมาก อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ตั้งอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกที่ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวแบบลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ (Low Carbon Tourism) เพราะเป็นเกาะที่มีขนาดเหมาะสม มีธรรมชาติสมบูรณ์ ที่สำคัญคือ ชุมชนและผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือเพื่อช่วยลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ โดยมีองค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเข้ามาสนับสนุน สร้างความเข้าใจ และนำองค์ความรู้มาให้กับชุมชน เช่น การใช้พลังงานทดแทนจากแสงอาทิตย์ผ่านโซลาร์เซลล์ การคัดแยกขยะ การรีไซเคิลสิ่งของเหลือใช้ การทำเมนูอาหารพื้นบ้านที่ปลอดสารเคมี เป็นต้น เกาะหมากจึงเป็นพื้นที่ที่มีการบริหารจัดการที่ดี มีทิศทางชัดเจน และพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นระบบ (Buttree Pin, 2013) นอกจากนี้จังหวัดตราดยังมีอีกชุมชนหนึ่งที่มีการจัดการชุมชนคาร์บอนต่ำอย่างชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว สถานที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรมตั้งอยู่ ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เป็นชุมชนเล็ก ๆ ในเส้นทางผ่านไปขึ้นเรือสู่เกาะช้าง ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวแห่งนี้ถือว่ามีประวัติยาวนาน มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งในชุมชนนี้ส่วนใหญ่จะมี 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม คือ ไทยพุทธ มุสลิม และคนไทยเชื้อสายจีน เป็นชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (eco-friendly) ให้ความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการที่คนในชุมชนมีความตระหนักในปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้พลังงาน การวางผังเมืองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและการลดการขนส่งวัตถุจากภายนอกชุมชน (DASTA, 2015) ทั้งเกาะหมากและชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวถือเป็นชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ

การท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Tourism) เป็นแนวทางสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมไปถึงการปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน (Zhang Qingqing and Liu Chunji, 2011) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้สภาพแวดล้อมบริเวณนั้นมีความสมบูรณ์มากขึ้น (Liu Min, 2011) เป็นการท่องเที่ยวที่ประสานกันระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติอย่างลงตัว (Zhou Gefen, 2013) ซึ่งสอดคล้องกับ DASTA (2015: 8-9) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นทางเลือกในการช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนให้น้อยลงเมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวแบบปกติ ในขณะที่นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีส่วนร่วมในการลดโลกร้อน โดยยังคงไว้ซึ่งความสะดวกสบายและความสุขที่ได้รับจากการท่องเที่ยว การประกอบกิจการท่องเที่ยวที่ดี ควรที่จะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาดและมีเป้าหมาย เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมีการดำเนินการที่จะลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้น้อยลงหรือเกิดผลกระทบน้อยที่สุด

การจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Tourism Management) ในบริบทของประเทศไทยให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ควรนำหลักการของการจัดการท่องเที่ยวบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นพื้นฐานอันเป็นหลักปฏิบัติเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการสร้างสังคมแบบลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Low Carbon Society) ดังที่ Towprayoon Sirintornthep et al. (2010) ได้ระบุว่า การจัดการท่องเที่ยวควรอยู่บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะการทุ่มเทสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่มีแผนปฏิบัติที่สัมพันธ์กับสถานะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด การจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Tourism Management) จำเป็นต้องสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวให้หันมาเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและช่วยให้เกิดการกระจายรายได้ ช่วยเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับคนในท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความยั่งยืนทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างต้นแบบการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำให้สามารถนำไปต่อยอดขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นำไปสู่ “การท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ” (DASTA, 2015: 9)

กลยุทธ์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ เป็นกลยุทธ์หนึ่งในการสื่อสารที่จะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ สร้างโอกาสการรับรู้ให้กับนักท่องเที่ยว

ได้อย่างกว้างขวางต้องอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมุ่งมั่นที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Tourist Destination) จากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง ทั้งนี้แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำยังช่วยลดต้นทุนการผลิต และสามารถช่วยประหยัดพลังงานได้อีกทางหนึ่งด้วย แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ ควรประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วนให้ทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ สร้างความแข็งแกร่งของช่องทางการส่งเสริมการขายและขยายการรับรู้ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำสู่กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดในแต่ละองค์กรแบบองค์รวม ส่งเสริมให้ชุมชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Energy Efficiency) และพลังงานทดแทน (Renewable Energy) ซึ่งช่วยปกป้องสภาพภูมิอากาศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ช่วยสนับสนุนสินค้าของชุมชนเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนและยังมีส่วนช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในภาคขนส่ง พัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ นำเสนอประสบการณ์ใหม่ในการเดินทางท่องเที่ยว สร้างแรงบันดาลใจในการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวอยู่เสมอและรักษาคุณภาพในการบริการอย่างต่อเนื่อง ขยายความร่วมมือสู่ระดับสากล และอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (DASTA, 2015: 7) การลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการท่องเที่ยวให้ลดลงเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามบริบทของแต่ละพื้นที่ และปฏิบัติตามหลักวิชาการอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีอีกหลายปัจจัยที่ต้องพิจารณาเพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จ (DASTA, 2015) ได้แก่ 1) สิ่งปลูกสร้างอนุรักษ์พลังงาน 2) การออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืน 3) การจัดการพลังงานและเครื่องใช้ไฟฟ้า 4) พลังงานหมุนเวียน 5) การคมนาคม 6) การอนุรักษ์ธรรมชาติ 7) การประหยัดน้ำ 8) การจัดการขยะ 9) การจัดการน้ำเสีย และ 10) สินค้าท้องถิ่น

ชุมชนคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Communities) เป็นชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (eco-friendly) ให้มีความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการที่คนในชุมชนมีความตระหนักในปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้พลังงานมีการใช้พลังงานทางเลือก การออกแบบบ้าน ยานพาหนะ ออกแบบเส้นทางขนส่งภายในชุมชนลดปัญหาการจราจรติดขัด การวางผังเมืองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการลดการขนส่งวัตถุติดจากภายนอกชุมชน เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วการจัดการและการให้บริการต่าง ๆ ในชุมชนคาร์บอนต่ำจะพิจารณาถึงองค์ประกอบหลักที่จะบ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมมาตรการ และการขับเคลื่อนที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือการลดคาร์บอน ได้แก่ การที่ชุมชนนั้น ๆ มีการใช้พลังงานทางเลือกทั้งพลังงานจากแสงอาทิตย์ พลังงานลม หรือพลังงานน้ำอีกทั้งยังมีการณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนลดการใช้พลังงานเชื้อเพลิงที่เกิดจากซากพืช ซากสัตว์ (Fossil Energy) มีการส่งเสริมมาตรการใช้

พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและการใช้พลังงานหมุนเวียน (Renewable Energy) มีการให้บริการโฮมสเตย์หรือที่พักที่เน้นการออกแบบเฉพาะ เป็นสถาปัตยกรรมที่ใช้วัสดุในท้องถิ่นมีการนำนวัตกรรมโครงสร้างอาคารแบบลดโลกร้อน รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมีการส่งเสริมกิจกรรมที่ปล่อยคาร์บอนต่ำ การลดขยะของเสียในชุมชนและมีการนำวิธีการกำจัดทิ้งที่ไม่เปลืองพลังงานมาใช้ นอกจากนี้ยังต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือการวางผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเงื่อนไข ข้อจำกัดของพื้นที่ และบรรยากาศในชุมชนซึ่งพลเมืองในนั้นควรจะต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงผลเสียของปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ก็จะทำให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว การจัดการและการบริการคาร์บอนต่ำในชุมชน (Low Carbon Services) (DASTA, 2015) ได้แก่ 1) การใช้พลังงานทางเลือกของชุมชนและความตระหนักของคนในชุมชน 2) การวางผังหมู่บ้านและการออกแบบบ้านเรือน 3) การบริการอาหารคาร์บอนต่ำ โฮมสเตย์คาร์บอนต่ำ และกิจกรรมคาร์บอนต่ำ

ในการบริหารจัดการชุมชนการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการขับเคลื่อนเมืองท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1) ชุมชนท่องเที่ยวคือเจ้าของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ในด้านผลประโยชน์ ชุมชนท่องเที่ยวมีส่วนกับรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ดังนั้น การขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำจึงเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถมาเรียนรู้และสัมผัสกับวิถีชีวิตท้องถิ่นที่เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการได้สัมผัสประสบการณ์แบบใหม่ใกล้ธรรมชาติที่ไม่สามารถหาได้ในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวของชุมชนจะถูกขับเคลื่อนจากเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำมีรากฐานจากวิถีชีวิตชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น กิจกรรมใด ๆ ของชุมชนจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยปัจจัยแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (DASTA, 2015) มีดังนี้

แผนแบบองค์รวม (Holistic Plan) ในการขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำ ปัจจัยแห่งความสำเร็จหนึ่งคือการวางแผนแบบองค์รวมที่มีการคำนึงถึงองค์ประกอบโดยภาพรวมทั้งแผนผังการใช้ประโยชน์โดยรวมของชุมชน และระบบสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน โดยเน้นการอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวทั้งในด้านประสบการณ์และความเพลิดเพลินในการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวตามที่มีการออกแบบเรื่องราวและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว (DASTA, 2015) ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำ ควรมีการจัดวางผังการใช้ประโยชน์และแผนพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกโดยรวม

จิตสำนึก (Mindset) การขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำจะสำเร็จลงไม่ได้หากขาดจิตสำนึกของคนในชุมชน เนื่องจากถึงแม้ว่าชุมชนท้องถิ่นมีการวางระบบการจัดการแบบองค์รวม มีการออกแบบผังการใช้ประโยชน์และสิ่งอำนวยความสะดวกโดยรวม แต่ชุมชนท้องถิ่นขาดจิตสำนึกในการดำเนินการกิจกรรมคาร์บอนต่ำทั้งการใช้พลังงานทางเลือก การประหยัดพลังงาน หรือการรักษาสภาพแวดล้อม ย่อมไม่มีทางที่จะ

สามารถขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำได้ ดังนั้น แผนแบบองค์รวม (Holistic Plan) เปรียบเสมือนฮาร์ดแวร์ของชุมชนคาร์บอนต่ำ และจิตสำนึก (Mindset) เปรียบเสมือนซอฟต์แวร์ในการขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำ (DASTA, 2015)

การบริการ (Service) การบริการในส่วนนี้เป็นการประยุกต์แนวคิดการบริการ (Service) จากกระบวนการให้บริการของการตลาด (Service-Dominant Logic of Marketing) ที่ให้ความสำคัญกับการบริการ ว่าเป็นกระบวนการในการสร้างคุณค่าหรือผลประโยชน์ให้กับลูกค้า ซึ่งในกรณีนี้คือนักท่องเที่ยว (Vargo and Lusch, 2008) ด้วยเหตุนี้ การบริการในส่วนนี้จึงเกี่ยวข้องกับการนำเสนอผลประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ เช่น อาหารคาร์บอนต่ำ โฮมสเตย์คาร์บอนต่ำ และกิจกรรมคาร์บอนต่ำในชุมชน เป็นต้น ซึ่งการบริการเป็นปัจจัยสำคัญในการนำเสนอทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำอื่น ๆ และเป็นกำลังในการขับเคลื่อนชุมชนคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน โดยอาศัยรากฐานที่สำคัญคือ การวางแผนแบบองค์รวม และจิตสำนึกของคนในชุมชน

สภาพการณ์ของการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำของชุมชนในภาคตะวันออก

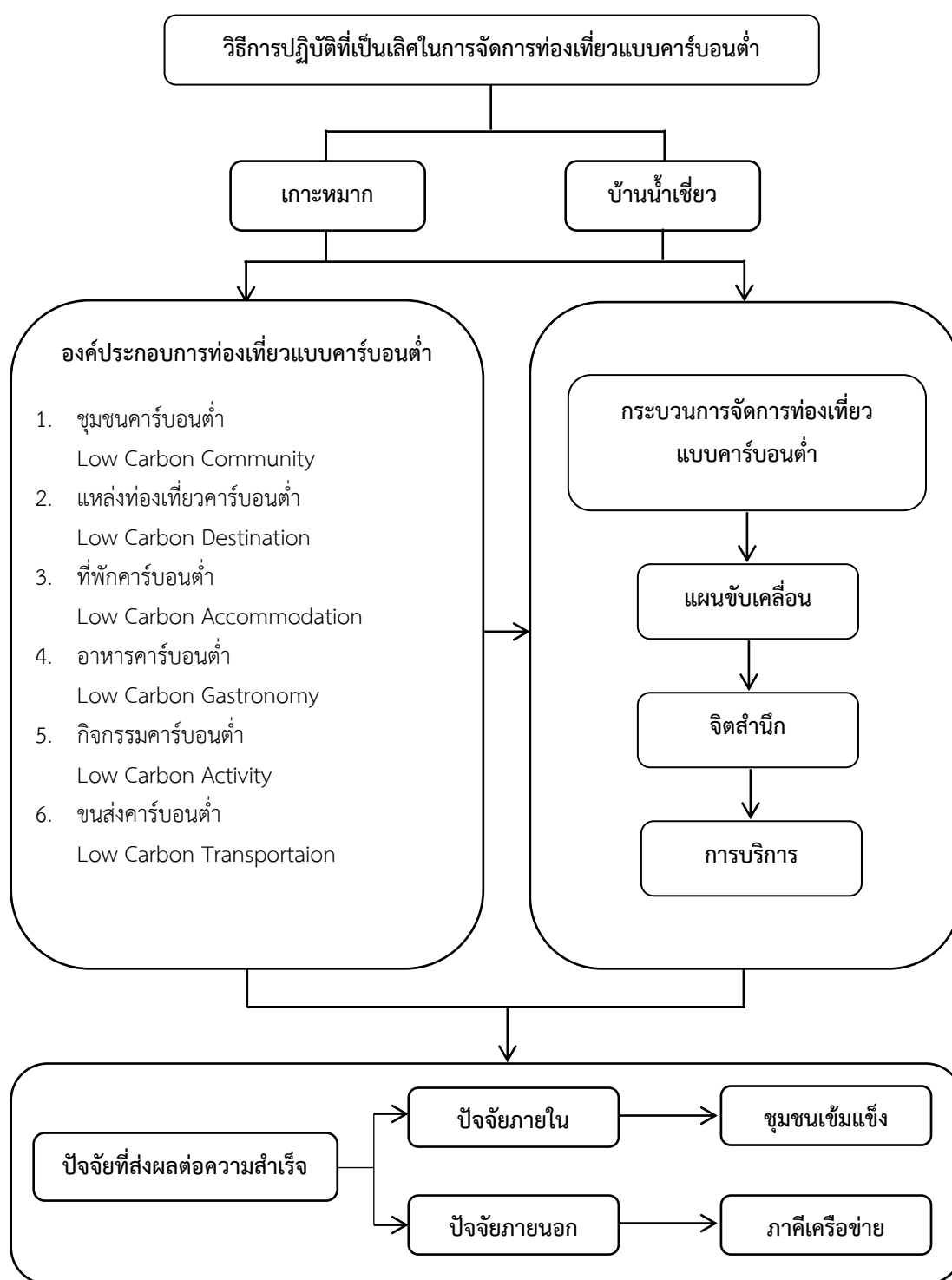
แนวคิดที่มุ่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Destination) ของชุมชนในภาคตะวันออก เพราะต้องการเก็บรักษา “บ้าน” ของตนให้มีสภาพธรรมชาติที่ดีอย่างยั่งยืน เป็นที่มาของการอนุรักษ์และริเริ่มโครงการหลากหลายเพื่อลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สำนักงานพื้นที่พิเศษหุบเขาช้างเผือกและพื้นที่เชื่อมโยงเป็นหน่วยงานหลักที่วางแผนสร้างภาพลักษณ์ให้ชุมชนในภาคตะวันออกเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม วิธีการที่ช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เช่น การใช้พลังงานทดแทนจากแสงอาทิตย์ การรับประทานอาหารทะเลสดจากเรือประมงพื้นบ้านเพื่อมาทำอาหาร ช่วยประหยัดต้นทุนและลดพลังงานในการขนส่ง การทำเกษตรอินทรีย์ ปลูกผักผลไม้ปลอดสารพิษ และนำผลผลิตมาปรุงอาหารให้ลูกค้ารับประทาน การอนุรักษ์ให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวคัดแยกขยะและก่อตั้งโรงคัดแยกขยะ (Energy Park) เพื่อคัดแยกขยะรีไซเคิลกลับมาใช้ใหม่ แล้วยังนำขยะเปียกมาหมักเป็นแก๊สชีวภาพสำหรับใช้ประโยชน์ในครัวเรือน เป็นต้น

ชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Eco-Friendly) ให้ความสำคัญกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการที่คนในชุมชนมีความตระหนักในปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้พลังงาน มีการใช้พลังงานทางเลือก การออกแบบบ้าน ยานพาหนะ ออกแบบเส้นทางขนส่งภายในชุมชน ลดปัญหาการจราจรติดขัด การวางผังเมืองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและการลดการขนส่งวัตถุอันตรายจากภายนอกชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวโดยมีชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในชุมชน มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงาน

โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์สูงสุด ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Communities) ทั้งจากการใช้พลังงานทางเลือกของชุมชนและความตระหนักของคนในชุมชน การวางผังหมู่บ้านและการออกแบบบ้านเรือน การบริการอาหารคาร์บอนต่ำ โฮมสเตย์คาร์บอนต่ำ และกิจกรรมคาร์บอนต่ำในชุมชนแสดงให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นการพยายามสร้างภาพลักษณ์แบบฉาบฉวย แต่เป็นความตั้งใจจริงในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมและลงมือทำอย่างจริงจังเพื่อก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการสังเคราะห์วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ

การนำเสนอข้อมูลและผลวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำพื้นที่เกาะหมากและชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว มีวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ได้แก่ 1) แผนขับเคลื่อน คือ การวางแผนขับเคลื่อนร่วมกันจากทุกภาคส่วน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบโดยภาพรวมทั้งแผนการใช้ประโยชน์ของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน โดยเน้นการอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวทั้งประสบการณ์และความปลอดภัยจากการท่องเที่ยว 2) จิตสำนึก คือ การท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำจะสำเร็จลงไม่ได้หากขาดจิตสำนึกของคนในชุมชน หากชุมชนท้องถิ่นขาดจิตสำนึกในการดำเนินการ ย่อมไม่มีทางที่จะสามารถจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำได้ 3) การบริการ คือ การนำเสนอผลประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ ซึ่งการบริการเป็นปัจจัยสำคัญในการนำเสนอทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำได้แก่ 1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนเอาใจจริงเอาใจในการดำเนินงาน ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชนและมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน และคนในชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนา มีความรักและความสามัคคี 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ภาครัฐมีการจัดทำแผนโครงการและจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนา และภาคเอกชนให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนสรุปได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

บทสรุป

จากการศึกษาวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำพื้นที่เกาะหมากและชุมชนบ้านน้ำเขียว องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ คือ ชุมชนคาร์บอนต่ำ แหล่งท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำ ที่พักคาร์บอนต่ำ อาหารคาร์บอนต่ำ กิจกรรมคาร์บอนต่ำ และขนส่งคาร์บอนต่ำ

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ คือ แผนขับเคลื่อน จิตสำนึกและการบริการ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ ปัจจัยภายในคือผู้นำและคนในชุมชนร่วมมือในการพัฒนา และปัจจัยภายนอกคือ ภาครัฐหรือข่าย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำไปใช้ปฏิบัติจริงในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออกของไทยที่ต้องการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำภายในชุมชน
2. ควรนำวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำไปวิจัยและพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่
3. ควรจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว
4. วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศที่ได้นี้เป็นเพียงการสังเคราะห์จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ควรลงพื้นที่จริงเพื่อทำวิจัยภาคสนามต่อไป

References

- Buttree, Pin. (2013). *"Koh MaK" Calm, Low carbon offset*. Accessed March 22, 2017.
Available from <http://www.manager.co.th/travel/viewnews.aspx?NewsID=9560000136026>.
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2012). *Low carbon tourism management in Thailand*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- _____. (2015). *Low Carbon Community Management: Ban Nam Chiao*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Liu Min. (2011). *Study on Low-carbon Tourism Development of Changdao Island in Low-carbon Economy*. Accessed May 22, 2017. Available from <http://www.seiofbluemountain.com/upload/product/201112/2011jscx0a15.pdf>.
- Svetasreni, Suraphon. (2012). *Low carbon tourism management in Thailand*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Towprayoon, Sirintornthep et al. (2010). *Carbon footprint analysis and management of rice products for carbon label to promote low-carbon economy for climate change mitigation*. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2008). *Service-dominant logic: continuing the evolution*. Journal of the Academy of marketing Science, 36(1), 1-10.

Zhang Qingqing and Liu Chunji. (2011). *Research on low-carbon tourism consumption intentions of students in Shanghai[J]*. Jiangsu Commercial Forum, 8, 24-26.

Zhou Gefen. (2013). *Research on Low-carbon Rural Tourism Development in Western Minority Regions in China from the perspective of neo institutional economics*. Accessed May 22, 2017. Available from [http://journal-archives30 .webs.com/117-125.pdf](http://journal-archives30.webs.com/117-125.pdf).

Chakhrit Ongthun, Master Degree of Hotel and Tourism Management
Ph.D. Students, Management, Faculty of Management Science,
Silpakorn University.

Associate Professor, Narin Sungrugsa, Ed.D, Head of Community
Management Program. Cert in Qualitative Research, Western Australia
University. He is Currently a Lecturer in the Faculty of Management
Science at Silpakorn University.